

VASTUULLISEN JA EETTISESTI KESTÄVÄN SAAMELAISMATKAILUN TOIMINTAPERIAATTEET

Kuvitus: Sunna Kittu

Kulttuurisesti vastuullinen saamelaismatkailu 3.0 -hanke on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama. 1. hanke käynnistyi 10.2.2017.

Saamelaismatkailun eettinen ohjeistus

VASTUULLISEN JA EETTISESTI KESTÄVÄN SAAMELAISMATKAILUN TOIMINTAPERIAATTEET

Saamelaiset lyhyesti

Saamelaismatkailun visio

1. Saamelaisen kulttuuriperinnön arvon ja rikkauden tunnustaminen ja kunnioittaminen
2. Saamelaisen kulttuuriperinnön suojeleminen ja sen ylläpitäminen elinvoimaisena tuleville sukupolville
3. Kaikkia osapuolia hyödyttävä yhteisymmärrys ja yhteistyö
4. Saamelaismatkailussa esiintyvät ongelmakohdat ja niiden huomioiminen ja korjaaminen
5. Saamelaismatkailun positiiviset vaikutukset saamelaisväestöön, heidän kulttuuriinsa sekä ympäristöön
6. Saamelaismatkailun vastuullinen ja eettisesti kestävä markkinointi ja matkailuviestintä
7. Korkealaatuiset matkustajakokemukset – laadunvarmistus

Liitetiedostot:

1. Eettisessä ohjeistuksessa käytetty terminologia
2. Saamelaismatkailuun liittyvä lainsäädäntö, kansainväliset sopimukset ja julistukset
3. Lähdeluettelo

Saamelaismatkailun eettinen ohjeistus

- lähtötilanteen kartoitus = kysely sidosryhmille → suuntaantava kehys & ajankohtainen tilanne huhtikuussa 2017
- Saamelaiskäräjien hallituksen eettisen ohjeistuksen kehityksen väliarviointi 13.11.2017
- sidosryhmien kommenttikierros kesä-heinäkuussa 2018
- Saamelaiskäräjien elinkeino – ja oikeuslautakunta 9.8.2018
- Saamelaiskäräjien hallitus 31.8.2018
- Saamelaiskäräjien täyskokous **24.9.2018**
- käännökset, lyhennelmät, alakohtaiset ohjeistukset
- eettisen ohjeistuksen jalkauttaminen

Saamelaiskulttuurin perusteet ja määritelmiä

- saamelaismatkailun eettisen ohjeistuksen tarve ja tausta
 - saamenpuku ja saamelaiskulttuurin hyväksikäytön historiaa
- **saamelaismatkailun määritelmä**
- lyhyt tietopaketti saamelaisista
 - saamelaisten kotiseutualue
 - perustuslain takaama suoja
 - saamelaiskulttuurin määritelmä
 - saamen kielet ja perinteiset elinkeinot
- eettisesti kestävä saamelaismatkailun määritelmä
- saamelaismatkailun eettisen ohjeistuksen pääkohderyhmä
- eettisen ohjeistuksen päätavoitteet
 - tulevaisuuden turvaaminen tuleville sukupolville
 - totuudenmukaisen tiedon levittäminen/kuvan antaminen saamelaisista

Saamelaismatkailu

Saamelaismatkailu ymmärretään tässä yhteydessä matkailuna, jossa saamelaiskulttuurin voimavaroja hyödyntäen tuotetaan matkailupalveluja ja tarjotaan niitä liiketoiminnallisin perustein.

Se voi olla **saamelaisuuteen perustuvaa matkailua**, jossa saamelaisyhteisön sisältä tulevat toimivat matkailuelinkeinon harjoittajina, tai **saamelaisuutta hyväksikäyttävää matkailua**, jossa saamelaisyhteisön ulkopuolelta tulevat matkailuelinkeinon harjoittajat ja muut matkailutoimijat hyödyntävät ja hyväksikäyttävät saamelaiskulttuuriin liittyviä ja/tai viittaavia elementtejä matkailupalveluissa ilman varsinaista yhteyttä saamelaisyhteisöön.

Saamelaiskulttuuriin kuuluvat muun muassa saamen kieli, saamelainen kulttuuriperintö, kulttuuri-ilmaukset, saamelaistaide, saamelaisten perinteinen tieto, saamelainen luontosuhde, perinteiset saamelaiselinkeinot ja niiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot samoin kuin muut saamelaisten alkuperäiskansana harjoittaman kulttuurin tavat ja muodot.¹

Saamelaismatkailun visio

Saamelaiset ovat yksi kansa neljän valtion alueella ja saamelaisten yhteisöllisyys on vahva. Saamelaiskulttuurin arvostus on lisääntynyt ja Suomi on täyttänyt kansainväliset velvoitteensa Suomen ja Euroopan Unionin ainoaa alkuperäiskansaa kohtaan. Saamelaiset elävät elinvoimaisessa, yhdenvertaisessa, saamelaiskulttuuria ja ympäristöä kunnioittavassa elinympäristössä. Saamelaisten perinteiset elinkeinot, poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja käsityö ovat elinvoimaisia ja kannattavia ja niitä harjoitetaan perinteisten kulttuuristen tapojen mukaisesti. Perinteisten elinkeinosten rinnalla uudet elinkeinot kuten vastuullinen ja eettisesti kestävä saamelaisuuteen perustuva matkailu tukevat perinteisten elinkeinosten kannattavuutta¹ ja edistävät työllisyyttä paikallisesti. **Saamelaisten kotiseutualue on tunnettu puhtaasta ja monimuotoisesta luonnostaan ja saamelaisten luontoarvoja kunnioitetaan kaikkien toimijoiden osalta.** Alueen luontoa uhannut **roskaaminen** on saatu kuriin.

Saamelaisten kotiseutualueelle suuntautuva **matkailu on hallittua**. Matkailijamäärien jatkuvasta kasvusta aiheutuneet haasteet on onnistuttu ratkaisemaan, **matkailun toimintaa valvotaan ja väärinkäytösten sanktiot toimeenpannaan.** *Vastuullisen ja eettisesti kestävän saamelaismatkailun toimintaperiaatteet -ohjeistusta noudatetaan.* **Saamelaismatkailu on kokonaisvaltaisesti vastuullista ja eettisesti kestävää erityisesti luonnon kantokyky huomioiden.** Matkailualalla on positiivinen rooli totuudenmukaisen saamelaiskuvan levittämisessä ja leviämisessä ympäri maailmaa. Saamelaisuuteen perustuvaa matkailua on tukemassa **saamelaismatkailun neuvontakeskus**, josta eri toimijat saavat saamelaismatkailuun ja saamelaiskulttuurin hyödyntämiseen liittyvää neuvontaa. Keskuksesta jaetaan myös saamelaisiin ja saamelaiskulttuuriin liittyvää totuudenmukaista tietoa, saamelaisia, heidän kulttuuriaan ja etenkin ympäröivää luontoa kunnioittavia matkailijoille ja matkailutoimijoille suunnattuja **käytöstapaohjeita** sekä **tietoa eettisesti kestävästi toimivista saamelaisista matkailutoimijoista.** Saamelaismatkailun neuvontakeskukselle on varattu kiinteät toimintaresurssit valtion budjetissa. Lähtökohtaisesti vastuullinen ja eettisesti kestävä matkailu kunnioittaa ja arvostaa saamelaiskulttuurin perustavanlaatuisia ominaispiirteitä, edistää saamelaisten ja saamelaisten kotiseutualueen hyvinvointia sekä mahdollistaa saamelaiskulttuurin säilymisen ja kehittymisen. Saamelaisyhteisön arki ja juhlat sekä saamelaisten kotiseutualueen maankäyttö on onnistuneesti yhteensovitettu matkailun kanssa saamelaisten oikeudet ja kulttuuri huomioiden sekä niitä kunnioittaen. Saamelaisten kotiseutualueen matkailusta tuleva taloudellinen hyöty jakautuu tasaisesti myös oikeuden omistajille.

Saamelaismatkailun kulmakivenä on saamelaiskulttuurin tuotteistamisen ja esittämisen perustuminen **vahvaan yhteyteen ja vastuuseen sitä asianomaista saamelaisyhteisöä sekä niitä saamelaissukuja ja/tai siidoja kohtaan**, joiden kulttuuria ja/tai perinteisesti asuttamia alueita/nautinta-alueita matkailutuotteessa käytetään ja/tai esitetään. Saamelaisilla ja saamelaiskulttuurilla on **aktiivinen, oman arvomaailmansa mukainen rooli matkailussa** ja saamelaisten, saamelaiskulttuurin ja saamenkielen käyttö passiivisena rekvisiittana, paikallisvärinä tai eksoottisena ja primitiivisenä objektina kulttuurisesta kontekstistaan irrotettuna on loppunut.

¹ Saamelaiskäräjät (2017), *Saamelaiskulttuuriosio Lapin maakuntaohjelmassa 2018 – 2021 (Lappi-sopimus)*, 29.8.2017, Dnro:370/D.a.5/2017

TP1: Saamelaisen kulttuuriperinnön arvon ja rikkauden tunnustaminen ja kunnioittaminen

- saamelaisten oikeuden oman kulttuuriperintönsä omistukseen ja hallintaan tunnustaminen ja kunnioittaminen
- saamelaiset määrittelevät saamelaiskulttuurin sekä päättävät kollektiivisesti sen käytöstä ja käytön rajoista

Ensisijaiset kohderyhmät: Saamelaiskäräjät; Kolttien kyläkokous; koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään; saamelaiskulttuurin sisäisten neuvotteluiden osalta asianomaiset saamelaisyhteisöt, suvut ja siidat tarvittaessa yhdessä Saamelaiskäräjien ja/tai Kolttien kyläkokouksen kanssa, saamelaisyhteisöt Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä, Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto, Suomen valtio, kaikki viranomaiset sekä poliittiset päättäjät

TP2: Saamelaisen kulttuuriperinnön suojeleminen ja sen ylläpitäminen elinvoimaisena tuleville sukupolville

- **matkailun ulkopuolisen saamelaisyhteisön suojeleminen matkailun negatiivisilta vaikutuksilta**
- **yksittäisten saamelaisten yksityisyyden rajat ja suojaaminen, mukaan luettuna uskonnolliset ja hengelliset perinteet**
- **valokuvauksen luvanvaraisuus**

Ensisijaiset kohderyhmät: Saamelaiskäräjät; Kolttien kyläkokous; koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään, saamelaisten kotiseutualueelle saapuvat matkailijat, seurakunnat

TP3: Kaikkia osapuolia hyödyttävä yhteisymmärrys ja yhteistyö

- saamelaismatkailun tulee olla saamelaisten toteuttamaa saamelaisesta näkökulmasta eli **saamelaisuuteen perustuvaa matkailua vastuullisesti ja eettisesti kestävästi toteutettuna**
- jos tarjottavaan tuotteeseen kuuluu jokin saamelaisuuteen ja/tai saamelaiskulttuuriin perustuva osuus, kuten esimerkiksi joikuesitys, **tulee tämä toteuttaa yhteistyössä saamelaisen toimijan kanssa**

Ensisijaiset kohderyhmät: koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään mukaan lukien saamelaiset matkailuyrittäjät ja muut saamelaistoimijat, paliskunnat

TP4: Saamelaismatkailussa esiintyvät ongelmakohdat ja niiden huomioiminen ja korjaaminen

1. Kulttuurinen identiteettivarkaus
 2. Kulttuurinen omiminen
 3. Keksityt perinteet¹
 4. Lainatut perinteet
 5. Stereotypisointi, Eksotisointi, Primitivisointi, Zooifikaatio²
- **saamelaisuutta hyväksikäyttävän matkailun lopettaminen**
 - **saamelaisten ja saamelaiskulttuurin aktiivinen ja totuudenmukainen rooli matkailussa**

Ensisijaiset kohderyhmät: koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään, saamelaisten kotiseutualueelle saapuvat matkailijat

¹ Eric **Hobsbawm** and Terence **Ranger** (1983), The Invention of Tradition

² Martin **Mowforth** and Ian **Munt** (2016:264), Tourism and Sustainability – Development, globalisation and New Tourism in the Third World

TP5: Saamelaismatkailun positiiviset vaikutukset saamelaisväestöön, heidän kulttuuriinsa sekä ympäristöön

matkailun kestävyys ja kantokyvyt

- kulttuurinen
- sosiaalinen
- ekologinen
- taloudellinen

Ensisijaiset kohderyhmät: koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään mukaan lukien saamelaiset matkailuyrittäjät sekä Suomen valtio, kaikki viranomaistahot sekä poliittiset päättäjät

TP6: Saamelaismatkailun vastuullinen ja eettisesti kestävä markkinointi ja matkailuviestintä

- saamelaismatkailumarkkinoinnin totuudenmukaisuus
- Saamelaiskäräjien kuvaohjeistus (2016)
- poromatkailun priorisoiminen
- myyttisen ja mystisen menneisyyden markkinoinnin minimointi
- saamelaisten ja/tai saamelaiskulttuurin **aktiivinen rooli markkinoinnissa**, jotta vältettäisiin asiayhteydestä irrottaminen ja samalla kontekstin häviäminen sekä saamelaisuuden käyttäminen värikkäänä rekvisiittana
- tapaoikeuden kunnioittaminen ja huomioiminen

Ensisijaiset kohderyhmät: koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään mukaan lukien saamelaiset matkailuyrittäjät, etenkin matkailumarkkinoinnista ja -viestinnästä vastaavat tahot sekä Suomen valtio, kaikki viranomaistahot sekä poliittiset päättäjät

TP7: Korkealaatuiset matkustajakokemukset – laadunvarmistus

- **totuudenmukaisia, aitoja matkailutuotteita**, jotka perustuvat oikeaan tietoon
- saamelaisuuteen perustuva matkailu pohjautuu vahvaan saamelaiskulttuurin ymmärrykseen
- matkailusektorin vastuu ohjeistaa matkailijoita siinä, miten saamelaisten kotiseutualueella tulee käyttäytyä
- **oikeus ja mahdollisuus kontrolloida hauraaseen ympäristöön saapuvien matkailijoiden määrää**
- **tärkeimpien matkailuvalttien** (puhdas luonto, saamelaiskulttuuri sekä perinteiset elinkeinot kuten poronhoito) **säilymisen turvaaminen**

Ensisijaiset kohderyhmät: koko matkailuala Visit Finlandista ruohonjuuritason matkailuyrittäjään sekä Suomen valtio, kaikki viranomaistahot sekä poliittiset päättäjät

Liite 1: Eettisessä ohjeistuksessa käytetty terminologia

Yhteisö

Paikallinen saamelaisyhteisö ymmärretään tässä yhteydessä hyvin joustavana ja laajana käsitteenä, joka **vaihtelee aika-, paikka- ja tapauskohtaisesti**. Pääsääntöisesti sillä tarkoitetaan niitä asianomaisia saamelaisyhteisöjä, saamelaissukuja ja/tai siidoja, johon kyseisellä saamelaiskulttuurin matkailullisella tuotteistamisella ja/tai esittämällä on tai voi olla vaikutusta. Saamelaisyhteisö voi tapauksesta riippuen tarkoittaa esimerkiksi saamelaisyhdistystä, paliskuntaa, kyläyhdistystä, kalastuskuntaa, jne.

Liite 2: Saamelaismatkailuun liittyvä lainsäädäntö, kansainväliset sopimukset ja julistukset

Liite 3: Lähdeluettelo